

ПЕРШІ СПРОБИ

УДК [316.75:316.2]:303.442.3

doi:<http://dx.doi.org/10.30970/VSO.2020.14.08>

АНАЛІЗ ІДЕОЛОГІЇ У РАМКАХ ГОЛОВНИХ ЛІНІЙ ТЕОРЕТИЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ

Т. М. Лукеря

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів,
tetyanalukeria@gmail.com*

У статті здійснено порівняльний аналіз можливостей головних мета-парадигмальних, парадигмальних і концептуальних побудов теоретичної соціології у розумінні і дослідженнях ідеології, а також аргументовано значення соціологічного конструктивізму (в його початкових та осучаснених версіях) у пізнанні цього феномену. З урахуванням можливостей застосування теоретичних положень представника критичного дискурсаналізу Н.Феркло виділено основні характеристики ідеологічного дискурсу, а також наведено авторське визначення поняття ідеології на основі поєднання її об'єкт-суб'єктних характеристик. Наголошено на важливості практичних аспектів ідеології в умовах сьогодення, що визначають її ціннісну сутність, а також досліджено особливості ролі агента у процесі конструювання ідеології. Внаслідок порівняльного аналізу існуючих класифікацій соціологічного знання розроблено концептуальну схему соціологічного дослідження ідеології, яка поєднує чинники суб'єктивного і об'єктивного характеру.

Ключові слова: ідеологія, парадигма, метапарадигма, конструктивізм, ідеологічний дискурс, критичний дискурс-аналіз.

Дослідження природи ідеології має як теоретичне, так і практичне значення. Це пов'язано з тим, що ідеологія постає важливим конструктом як у свідомості людей, так і у становленні таких важливих феноменів як демократія, свобода, права людини тощо. Ідеологія, як система певних ідей, покликана організувати суспільне життя у різних сферах, тому вона посідає вагоме місце у формуванні конкретних суспільних інститутів та явищ. Важливо зазначати, що ідеологія протягом останніх років перебуває у стані трансформації, змінює свої рамки, позначається злетами, кризами та падіннями. Якщо у період свого виникнення ідеологія практично не мала політичних конотацій і була наукою про ідеї, то сучасна ідеологія проникає у всі сфери суспільства,

намагається знайти рівність між різними течіями (наприклад, баланс між соціалізмом та лібералізмом), внаслідок чого ідеології можуть трансформуватися, набувати гібридних форм, навіть деградувати; одним із трендів сучасності є виникнення неоідеологій або псевдоідеологій.

Наукова проблема полягає в тому, що існує суперечність та невідповідність між зростаючим значенням ідеології в житті сучасного суспільства, з одного боку, та розмитістю визначень і недостатньою концептуалізацією феномену ідеології в соціологічних науках – з іншого, що потребує потужної соціологічної інтервенції та концентрації зусиль соціологів на її розв'язанні. Не менш важливим є обґрунтування актуальності цієї проблеми для сьогодення. По-перше, поняття ідеології має міждисциплінарний характер, адже цей феномен досліджують різні соціогуманітарні науки, зокрема чільне місце належить філософам та політологам. Натомість передумовою функціонування ідеологій є суспільна свідомість і відповідні соціальні практики, тому цей феномен вимагає соціологічної експлікації. Також це постає особливо актуальним, оскільки ідеологічні уявлення є одними із чинників суспільного розвитку. По-друге, у сучасному суспільстві виникають нові явища і відбуваються видозміни в ідеологічних системах. Цінність ідеології як ідеї в традиційному її розумінні нівелюється, виникають нові ідеології, втрачається баланс між розмежуванням різних видів ідеологій. Це також призводить до актуалізації цієї тематики серед науковців. По-третє, поширення процесів глобалізації веде до трансформації сучасного суспільства в усіх сферах життєдіяльності соціуму: економічній, культурній та політичній. Одним із результатів цих трансформацій є криза деяких класичних ідеологій і низки соціальних інституцій. Ця зміна ідеологічної системи, викликана в тому числі падінням Радянського Союзу та скасуванням комуністичної ідеології, у науковому річищі знайшла вираз в появі концепції деідеологізації людства, що припускає скасування самого феномену ідеології.

Вивченням проблематики ідеології займаються такі українські дослідники як Є. Білоус, В. Андрущенко, М. Яковлев, А. Колодій, В. Ковтун, М. Головатий, В. Ярмоленко, К. Настояща та ін. Серед зарубіжних вчених, які мають доробки дослідження проблем ідеології, виділяємо таких як С. Липсет (S. Lipset), Ф. Фукуяма (F. Fukuyama), Дж. Такер (J. Tucker), І. Валлерстайн (I. Wallerstein), П. Голдінг (P. Golding), Т. Снайдер (T. Snyder), П. Рікер (P. Reeker), Д. Белл (D. Bell), З. Бжезінський (Z. Brzezinski) та ін. У науковому дискурсі поняття ідеології має міждисциплінарний характерні часто її трактують як ідею, яка має філософський контекст; рідше розглядають її практичне значення для легітимізації певної системи.

Також існують певні протиріччя із трактуванням ідеології, враховуючи її історичну еволюцію. Зокрема це пов'язано, по-перше, із післявоєнним періодом, коли з'являються нові ідеології, які намагаються знайти середину між певними класичними ідеологіями (наприклад, неолібералізм). По-друге, це культурний релятивізм, коли одні суспільства сприймають ідеологію як інструмент досягнення впливу або влади, а інші – як ефемерні ідеї.

Термін «ідеологія» має широкий вжиток, його використовують різні соціогуманітарні науки: філософія, лінгвістика, історія, юриспруденція, політичні науки, соціологія та ін. Зокрема поняття «ідеологія» вперше було вжито французьким філософом, економістом та політичним діячем, одним із засновників Інституту ідеології (1796 р.) Антуаном де Трейсі (Antoine de Tracy) у роботі «Елементи ідеології» (1801-1815 рр.). Він розглядав ідеологію крізь теорію пізнання як наукову дисципліну, яка вивчає ідеї та їхнє призначення у вирішенні економічних і політичних проблем.

Сучасний філософ В. Єрмоленко визначає ідеологію як систему ідей, інструменти зміни реальності, що покликані організувати суспільне життя. Він пише, що ідеології у своєму прагненні стати своєрідними релігіями на «вакантне місце ставили не так реальність, як ідею реальності» [3, С. 16].

Дослідження природи ідеології постає важливим завданням, адже, по-перше, простежується зв'язок ідеології з різними сферами суспільства, що дозволяє виокремити застосування системи ідеології як платформу цінностей різних напрямків (екологічна ідеологія, ідеологія бренду, ідеологія прав і свобод людини, ринкова ідеологія тощо). По-друге, вивчення ідеології крізь призму різних наук актуалізувало важливість не тільки ідейно-теоретичного аспекту ідеології, але і практичного, адже «пояснювальна» наука, яка трактувала ідеологію як ефемерну ідею, відходить у минуле. Ідеологія вважається не тільки об'єктивною даністю, яка обумовлює певні суспільні процеси і поведінку індивідів, але і суб'єктивною реальністю, яка певним чином «створюється» людьми. Про це буде йти мова у контексті соціологічної експлікації ідеології.

У соціологічному знанні термін «ідеологія» відповідає поняттям «цінності», «сенси», «ідеї». Ще М. Вебер (M. Weber) зазначав, що ідеологія є механізмом легітимності, адже суспільство утримується як єдине ціле через спільну ідею, що встановлює існуючий суспільний порядок. Для Д. Белла (D. Bell) ідеологія орієнтована на конкретні дії, що спираються на систему вірувань [13]. Згідно з Т. Парсонсом (T. Parsons), ідеологія виступає як система цінностей суспільства, функціональний елемент політичної системи, котрий визначає основні напрями розвитку суспільства, підтримує існуючий порядок [9].

Р. Арон (R. Aron), Е. Шілз (E. Shils) та У. Матц (W. Matz) уявляють ідеологію не просто як регулятор суспільних відносин, а й як релігійно вмотивовану систему, здатну конструювати картину світу, що складається в просторі екзистенційної кризи. В. Паретто (V. Pareto) також зазначав, що ідеологія – це конструкт, що зберігає стабільність у суспільстві.

Ціннісно-практичне розуміння ідеології запропонував Д. Т. Жовтун, який зазначав, що «ідеологія – система ідей, поглядів, уявлень, що містить концептуальне, теоретичне осмислення соціального буття з точки зору інтересів, потреб, цілей і ідеалу певних соціальних груп та прошарків, національних утворень. Ідеологія є продуктом соціально-політичної діяльності людей, складовою духовного виробництва і навіть культури. Структурно вона складається з

Таким чином, ідеологія виступає певним цілісним, системним, ідейним феноменом, який виявляє себе у всіх сферах соціального життя і не може бути відокремленим від суспільства. Однак для визначення категорії ідеології існують певні труднощі у науковому дискурсі, оскільки ця категорія має міждисциплінарний характер; часто її редукують до поняття «політична ідеологія», яка асоціюється із електоральними процесами, політичними партіями та політичною системою загалом. Викликає потреба вивчення співвідношення об'єкт-суб'єктних характеристик ідеології. Актуалізуються як методологічний (природа ідеології, підходи до аналізу), так і прикладний характер (вплив ідеології на різні сфери суспільства) у дослідженнях ідеології. Але в умовах мультипарадигмальності сучасної соціології всі ці та інші проблеми знаходять відмінне трактування і пропозиції розв'язання. У науковій соціологічній спільноті представники об'єктивістського напрямку, відповідно до якого суспільство складається з цілісної системи фактів, розглядають ідеологію як «теоретичне знання», що є логічним та системним. Особливо виразно виражений об'єктивізм у марксизмі, відповідно до якого його ідеологія існує поза уявленнями індивідів, оскільки це є суто наукова ідея, що є об'єктивно правильною, незалежно від дій пересічних індивідів. Об'єктивістський підхід також знаходиться у структурно-функціональній методології (Б. Малиновський, А. Редкліфф-Браун (A. Radcliffe-Brown)). Саме у цьому розрізі ідеологія розглядається як «механізм адаптації соціальної системи, що підвищує її стійкість, ефективність взаємодії з різними компонентами, регулює внутрішні зв'язки і поведінку окремих частин системи, реалізує взаємозв'язок між її елементами, визначає функціонування соціального знання, політичних систем, цінностей» [2].

Натомість соціологи, які представляють суб'єктивістський напрям соціологічного теоретизування, намагаються виявляти соціально сконструйовані аспекти ідеології і відкидають уявлення про те, що ідеологія має об'єктивний статус. Зокрема представники символічного інтеракціонізму стверджують, що ідеології не є соціальними фактами. На їхню думку, ідеології утверджуються внаслідок соціальних змін та взаємодії між групами, коли одній групі вдається поширити у масових уявленнях та соціальних практиках свої ідеї, які стають пріоритетними. У рамках теорії комунікативної дії ідеологія виступає як система концептуально оформлених поглядів та ідей, що виражають інтереси певних груп людей. А саме процес спілкування між індивідами є важливими передумовами формування ідеології. Тому з цих позицій ідеологія актуалізується у процесі взаємодії та комунікації (К. О. Апел (K. O. Apel), Ю. Габермас (J. Habermas)). Іншим важливим аспектом, який превалює у трактуванні ідеології в межах суб'єктивістського підходу є те, що ідеологія, здебільшого в постмодерному контексті, більше не є сталою ціннісною системою, яка спрямована на яку-небудь доктрину та містить шляхи вирішення певних проблем, а є скоріш гнучкою, еkleктичною, що спрямована як на конкретного індивіда, так і на певну соціальну (або національну) групу.

Серед найбільш відомих і розповсюджених класифікацій соціологічного знання слід назвати метапарадигмальну модель теоретичної соціології Г. Зборовського (G. Zborovsky) стосовно структуризації головних візій розвитку соціологічного знання та його внутрішніх складових. Ці складові Г. Зборовський (G. Zborovsky) об'єднує у дві групи, одна з яких включає перші три (класична, неокласична, посткласична), а інша – дві останні (некласична, постнекласична) метапарадигми. Автор зазначає, що саме друга група метапарадигм робить акцент на суб'єктивній стороні дослідження соціальних явищ, і саме в її межах соціологи вивчають смисли конструювання людиною соціального світу, в якому суспільство визначається діями індивідів, хоча кожна парадигма має унікальне трактування щодо суті тих чи інших наративів. У табл. 1 ми відобразили аплікацію положень метапарадигм Г. Зборовського (G. Zborovsky) на дослідження ідеологій в рамках їхніх аксіоматичних ядер.

Нижче розглянемо мета парадигми, їхні основні положення та аплікацію цих положень у вивченні ідеологій. Класична соціологія. Згідно із цією мета парадигмою, суспільство – це цілісна система, яка не залежить від індивіда. Основний предмет вивчення: соціальні факти, соціальні структури, соціальні інститути, соціальні дії та взаємодії в статичній та динамічній. Ідеологія розглядається як послідовна система, яка не створена діями людей, а організовує їхні відносини. Вона представлена як просте відображення класової позиції, а з іншого боку – як узгоджена, свідомо створена система поглядів і ідей, що має на меті обґрунтувати владу панівного класу (К. Маркс (K. Marx), Ф. Енгельс (F. Engels)).

Неокласична соціологія. Суспільство – це система соціальних дій і взаємодій соціальних груп та акторів. Основний предмет вивчення: специфічні характеристики і структури соціального життя, нелінійний підхід до вивчення суспільства та його структур. Ідеологія забезпечує гармонію всіх державних структур. У суспільстві є панівна ідеологія, проте можлива артикуляція різних інтересів антагоністичних груп. Відповідно, головною є ідеологія владного класу, але кожна група чи клас у деякій мірі зберігає свою унікальність. А ідеологія розв'язує проблему зіткнення різних інтересів (Л. Альтюссер (L. Althusser), А. Грамші (A. Gramsci)).

Посткласична соціологія. Суспільство – це сфера інтеракції, комунікації, соціальних інститутів та солідарності. Основний предмет вивчення: суспільство з позицій макросоціологічного аналізу. Ідеологія вивчається у рамках світосистемного аналізу (І. Валлерстайн (I. Wallerstein)), зокрема актуалізується проблема кризи лібералізму. Ідеологія розглядається як ідея, яка мобілізує людей і направляє їх в русло певної поведінки, а також пов'язана із світовою економікою.

Некласична соціологія. Суспільство як конструкція соціальної реальності, яка постійно змінюється агентами, котрі і виробляють соціальні зміни. Основний предмет вивчення: процеси конструювання індивідами соціальної реальності.

Ідеологія конструюється в результаті поєднання різних позицій, а також містить у собі наслідування представників референтної групи. Тому ідеологія пов'язана із політичною ідентифікацією та не може виникати без участі індивідів (Дж. Мід (J. Mead), П. Бергер (P. Berger), Т. Лукман (T. Luckmann)).

Постнекласична соціологія за Зборовським складається із інтегративного та

постмодерністського напрямів. Суспільство як сукупність соціальних структур та активних дій індивідів. Основний предмет вивчення: інтегративні процеси в різних типах соціуму. Ідеологія виникає у результаті двосторонніх зв'язків. Вона впливає на інші сфери суспільства (економічну, політичну, культурну та ін.). Натомість на зміну форми ідеології впливають практики індивідів, які здатні її формувати та трансформувати.

Таким чином, метапарадигмальна модель Г. Зборовського (G. Zborovsky) допомагає структуровано визначити можливості і особливості вивчення ідеології в різних напрямках теоретизування і в історичному часі їхнього розгортання. Але слід зазначити, що модель Г. Зборовського (G. Zborovsky) забудована на опозиційному протиставленні двох груп максимально загальних теоретичних побудов, що позбавляє його можливості пошуків і закріплення в його моделі іншого бачення соціальних феноменів включно з ідеологією.

У цьому плані увагу привертають ті класифікації соціологічного теоретизування, які побудовані на парадигмальній перспективі із включенням до неї трьох парадигм або методологічних стратегій, зокрема: соціологічного реалізму (об'єкт дослідження – суспільство, соціальні системи, соціальні структури, соціальні інститути), соціологічного номіналізму (об'єкт дослідження – індивід, особистість, соціальні групи) та соціологічного конструктивізму, для якого характерний взаємозв'язок макрота мікроструктур, а також єдність об'єктивних та суб'єктивних умов. Він є містком між двома крайнощами - об'єктивізмом та суб'єктивізмом [10]. Тобто соціологічний конструктивізм у межах наведеної позиції є спробою синтезування суспільства як макросистеми та дій індивідів на мікрорівні, по-перше, а по-друге, що є принципово важливим для розуміння ідеології, шляхом вивчення соціальної реальності як сконструйованої агентом, проте вплив об'єктивної реальності також береться до уваги. Саме на цих припущеннях в подальшому може будуватися програма емпіричного дослідження.

Виділення соціального конструктивізму як синтезованого напрямку міститься в працях П. Бергера (P. Berger) та Т. Лукмана (T. Luckmann). Його основні положення вони виклали у своїй спільній праці «Соціальне конструювання реальності» (1966), головною тезою якої є те, що «реальність конструюється самим суспільством». Проте у цій праці наголошено, що важливу роль відіграють соціальні взаємини (інтерація) у конструюванні реальності, а також характеристики повсякденного життя (мова, знання, ролі тощо) [14]. Ці напрацювання дають можливість об'єднати об'єктивні та суб'єктивні візії соціальних феноменів, до яких відносимо й ідеологію, в межах одного дослідницького поля. У своїй праці вони окреслили те, якими способами суспільство конструює соціальну реальність, як саме люди визнають та інтерпретують цю реальність, яка роль соціальних інтерацій існує у цьому процесі та ін. Відповідно в межах цього аксіологічного ядра соціологічного конструктивізму ідеологія, по-перше, конструюється агентами, які здійснюють соціальні зміни, і по-друге, ідеологія включає комунікативну конструкцію, адже взаємодія (інтерація) цих агентів є передумовою її формування. Отже, ідеологія виникає в результаті взаємозв'язку.

Загальною метою конструктивізму є аналіз шляхів, за допомогою яких індивіди (або групи) беруть участь у створенні реальності, окрім складові якої з

часом інституціоналізуються та сприймаються ними як традиційні. З точки зору конструктивістів, будь-які наративи є продуктом комунікації та спільної діяльності людей. Важливим є те, що конструйована реальність – це динамічний процес і знаходиться у постійному розвитку, адже завжди відтворюється людьми [1].

Аналізуючи процес конструювання ідеології як соціального феномену, варто зауважити, що цей процес є одним із елементів повсякденності, оскільки визначається символічною взаємодією і тісно пов'язаний із соціокультурним підходом. Спробуємо дослідити процес конструювання ідеології за допомогою логічної схеми П. Бергера (P. Berger) та Т. Лукмана (T. Luckmann). Автори концепції виділяють чотири рівні, які опишемо більш детально на прикладі ідеології (Рис.1. Аплікація положень П. Бергера і Т. Лукмана до конструювання ідеології).

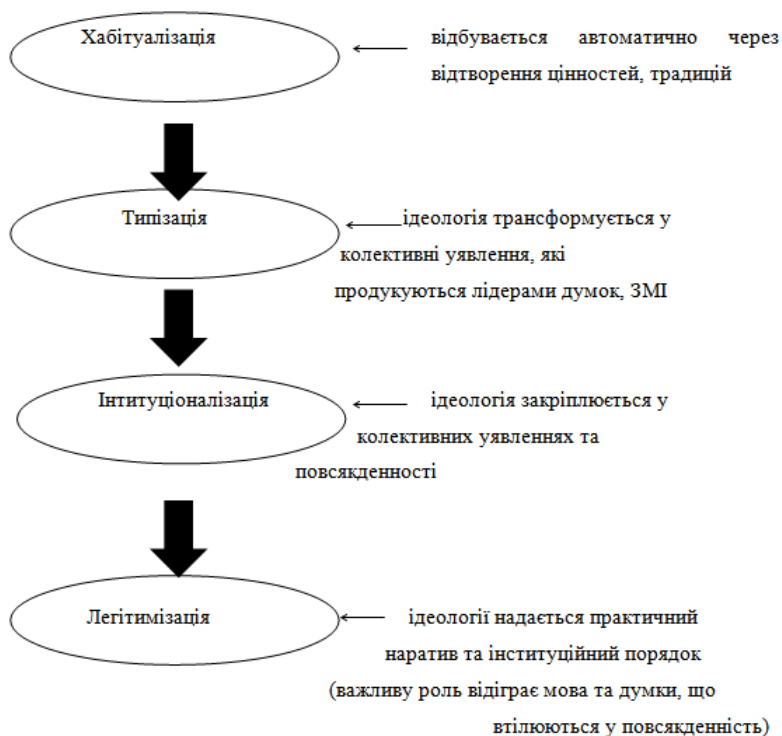

Рис.1. Аплікація положень П. Бергера і Т. Лукмана до конструювання ідеології.
Джерело: авторське напрацювання.

Отже, згідно із концепцією соціального конструктивізму П. Бергера (P. Berger) та Т. Лукмана (T. Luckmann) ідеологія обумовлюється певною ідеєю, цінностями і трансформується суспільством у практичний знаково-символічний конструкт завдяки мовленнєвій комунікації. Зазначені можливості використання загальних положень соціологічного конструктивізму у вивченні ідеології набу

вають своєї осучасненої модифікації у тих концептах, де важливу роль відіграє взаємодія та комунікація соціальних агентів. У цьому контексті і для більш глибокого аналізу ідеології методологічно доцільним є звернення до теорій дискурс-аналізу. Як сукупність різноманітних течій та синтез об'єктивних та суб'єктивних характеристик, соціальний конструктивізм став важливою методологічною основою для становлення дискурс-аналізу. Загалом дискурс розуміють як певну комунікативну дію у конкретному комунікативному просторі. Згідно з поглядами М. Фуко (M. Foucault), який одним із перших характеризував дискурс у соціально-політичному контексті, «дискурс – це сукупність мовних практик, які формують певне уявлення про об'єкт» [12]. Він зазначав, що будь-який дискурс можна трактувати як «владний», адже дискурси ніколи не формуються кінцево, змінюється їхнє значення та артикуляція.

Нині виділяють різні види дискурс-аналізу: критичний дискурс-аналіз, дескриптивний дискурс-аналіз, кросдискурс-аналіз. Нами використано, як найбільш релевантні авторському баченню ідеології, положення критичного дискурс-аналізу Н. Феркло (N. Fairclough), оскільки саме завдяки теорії критичного дискурс-аналізу Н. Феркло (N. Fairclough) з'являється термін «ідеологічний дискурс». За Н. Феркло (N. Fairclough), він включає значення, що слугує владі, певні конструкції значень, що сприяють створенню, відтворенню і перетворенню відношень влади [11, С. 120].

Теоретичні положення Н. Феркло (N. Fairclough) стосовно ідеологічного дискурсу базуються на тому, що «дискурс не лише конструює світ, але і сам конструюється», тобто існує певний діалектичний зв'язок між соціальними практиками індивідів та формами дискурсу, в тому числі й ідеологічного. Також процес формування дискурсивних практик відбувається як на макро-, так і мікрорівнях. Причому роль дискурсу – підтримувати соціальний порядок та здійснювати соціальні зміни [15]. Н. Феркло (N. Fairclough) зазначав, що характеристиками дискурсу є наступні: дискурс пов'язаний із соціумом (адже він є формою соціальної практики, яка конструюється людьми), дискурс складається із мови та образів (адже твориться в результаті комунікативної дії).

Схожих визначень дотримуються сучасні дослідники у напрямі соціально-політичних наук. Зокрема, Ф. Крістофер (F. Christopher) стверджує, що ідеологічний дискурс – це система вірувань, що обґрунтовує політичну систему, якій суспільство надає перевагу [7]. Причому між різними дискурсами, на його думку, відбувається постійна боротьба і приймається переважаюча точка зору. Дослідник Т. В. Дейк (Teun A. van Dijk), який працює у напрямку критичного дискурс-аналізу, також зазначає щодо ідеологічного дискурсу, що він «... потребує аналізу через дослідження соціальних структур, груп, інститутів та дій і думок агентів» [16, р. 32].

На нашу думку, погляди Н. Феркло (N. Fairclough) та його послідовників є найбільш релевантними у дослідженні конструювання ідеологічного дискурсу, адже саме цей напрям дозволяє виокремити роль та особливості взаємодії між соціальними інститутами та діями агентів у конструюванні ідеологічного дискурсу. На основі напрацювань Н. Феркло (N. Fairclough) ми сформулювали низку теоретичних положень, в яких доцільно розглядати ідеологію в сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників і в якості ідеологічного дискурсу: ідеологія конструюється як окремими агентами, так і соціальними групами; вона є результатом соціальних практик індивідів; ідеологія

є практично-перетворюючим інструментом та впливає на соціально-політичну реальність; вона конструюється через мову та образи. Ідеологія – це інструмент перетворення соціально-політичної реальності, що конструюється соціальними практиками суспільства, соціальних груп, окремих особистостей. Таке розуміння і визначення ідеології слугуватиме методологічним підмурівком емпіричного дослідження, що знайде свій вираз в теоретичній інтерпретації та практичній операціоналізації його головних понять.

Висновки. Отже, здійснений порівняльний аналіз трактування ідеології в межах основних аксіоматичних ядер об'єктивістського та суб'єктивістського напрямків соціологічного теоретизування актуалізував значення синтезованого конструктивістського підходу та його відгалужень. Запропоновані положення у рамках критичного дискурс-аналізу дозволили виокремити роль як окремих агентів, так і соціальних груп у конструюванні ідеології, а також роль комунікативної дії (мова та образи) у цьому процесі. Сформована сукупність теоретичних положень може служити методологією емпіричного дослідження в ситуації, коли йдеться про вивчення об'єктивістського характеру ідеології (аналіз текстів, політичних програм партій) та її суб'єктивістського оцінювання з боку як окремих представників суспільства (експерти, індивіди), так і представників владних структур (політичні партії), здатних транслювати практично-ціннісний сенс ідеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. М.: Медиум, 1995. 323 с.
2. Владленова І.В. Концептуальне оформлення поняття «ідеологія»: філософські підходи. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 2. С. 55
3. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Київ: Дух і літера, 2018. 480 с.
4. Жовтун Д. Т. Идеология: актуальные аспекты социологического анализа. М., 2004. 367 с.
5. Зборовский Г. Е. История социологии: современный этап. Сургут: РИО СурГПУ, 2015. 259 с.
6. Зборовский Г. Е. Метопарадигмальная модель теоретической социологии. Социологические исследования. 2008. № 4. С. 3-15.
7. Кристофер Ф. Политический миф. Теоретическое исследование. М. : Прогресс-Традиция, 2004. 264 с.
8. Мангейм К. Идеология и утопия. М. : Юрист, 1994. 693 с.
9. Парсонс Т. Система современных обществ. М. : Аспект-Пресс, 1997. 270 с.
10. Тощенко Ж. Т. Парадигмы, структура и уровни социологического анализа. Социологические исследования. 2007. № 9. С. 6–7.
11. Филлипс Л. Дж., Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ. Теория и метод. Х: Гуманитарный центр, 2004. 334 с.

9. Парсонс Т. Система современных обществ. М. : Аспект-Пресс, 1997. 270 с.
10. Тощенко Ж. Т. Парадигмы, структура и уровни социологического анализа. Социологические исследования. 2007. № 9. С. 6–7.
11. Филлипс Л. Дж., Йоргенсен М. В. Дискурс–анализ. Теория и метод. Х: Гуманитарный центр, 2004. 334 с.
12. Фуко М. Археология знания. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
13. Bell D. The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. Harvard : Harvard University Press, 2000. 540 p.
14. Berger P. L., Luckmann T. The Social Construction of Reality. Garden City. NY: Doubleday, 1966. 249 p.
15. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman, 1995. 265 p.
16. Teun A. Van Dijk. Discourse Analysis as Ideology Analysis. Journal of Political Ideologies. 2006. 11(2). P. 32.

REFERENCES:

1. Bell D. (2000). The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. Harvard : Harvard University Press. 540 p. [in English]
2. Berger P. (1995). Social construction of reality. A treatise on the sociology of knowledge. M. : Medium. 323 p. [in Russian]
3. Berger P. L., Luckmann T. (1966). The Social Construction of Reality. Garden City. NY: Doubleday. 249 p. [in English]
4. Christopher F. (2004). Political myth. Theoretical research. M. : Progress-Tradition. 264 p. [in Russian]
5. Fairclough N. (1995). Critical discourse analysis: The critical study of language. London: Longman. 265 p. [in English]
6. Foucault M. (2003). Archeology of knowledge. K. : View of Solomia Pavlichko «Foundations». 326 p. [in Ukrainian]
7. Mannheim K. (1994). Ideology and Utopia. M. : Jurist. 693 p. [in Russian]
8. Parsons T. (1997). The system of modern societies. M. : Aspect-Press. 270 p. [in Russian]
9. Phillips L. J., Jorgensen M.V. (2004). Discourse Analysis. Theory and method. Humanitarian Center. 334 p. [in Russian]
10. Teun A. Van Dijk. (2006). Discourse Analysis as Ideology Analysis. Journal of Political Ideologies. № 11(2). P. 32 [in English]
11. Toshchenko Zh. T. (2007). Paradigms, structure and levels of sociological analysis. Sociological research. № 9. Pp. 6-7 [in Russian]
12. Vladlenova I. (2014). Conceptual design of the concept of «ideology»: philosophical approaches. The Bulletin of the National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine». Series: philosophy, philosophy of law, political science, sociology. № 2. P. 55 [in Russian]
13. Yermolenko V. (2018). Flowing ideologies. Kyiv: Spirit and Letter. 480 p. [in

Ukrainian]

14. Zborovskiy G. (2015). History of sociology: modern stage. Surgut: RIO SurSPU. 259 p. [in Russian]

15. Zborovskiy G. (2008). Metaparadigm model of theoretical sociology. Sociological research. № 4. Pp. 3-15 [in Russian]

16. Zhovtun D. (2004). Ideology: actual aspects of sociological analysis. M. 367 p. [in Russian]

ANALYSIS OF THE IDEOLOGY IN THE FRAMEWORK OF THE MAIN LINES OF THEORETICAL SOCIOLOGY

T. M. Lukeria

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, 79000, Lviv,
tetyanalukeria@gmail.com*

Paper dwells upon comparative analysis of the possibilities of the main metaparadigmatic, paradigmatic and conceptual constructions of theoretical sociology into understanding and study ideology. Paper describes importance of sociological constructivism (in its original and modern versions) in the meaning of this phenomenon. Author has distinguished main characteristics of ideological discourse, taking into account the possibilities of applying the theoretical approach of the representative of critical discourse analysis N. Fairclough. Therefore, there is author's definition of the concept of ideology based on combining its object-subject characteristics. This allowed providing the importance of practical aspects of the ideology, which determine its value essence, and the role of the agent in the process of constructing the ideology. The conceptual model of sociological research of ideology is developed, which combines subjective and objective factors, through the comparative analysis of the existing classifications of sociological knowledge.

Keywords: ideology, paradigm, metaparadigm, constructivism, ideological discourse, critical discourse analysis.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2020

Прийнята до друку 12.10.2020